

جایگاه زنان در شریعت نبوی صلی الله علیه و آله وسلم

قسمت دوم

ناظر حسین زکی

- ۱۰ نقش زن در خانه

تلاش و فعالیت زن در منزل، نقش به‌سزایی در رشد و تکامل خانواده از نظر تربیتی، فرهنگی، اخلاقی و اقتصادی دارد. متأسفانه در گذشته تلاش زنان به اثر تحقیر و نگاه طفیلی، ارزش و قیمتی نداشت. رسول خدا - صلی الله علیه و آله - با توجه به نقش عمده و حیاتی زن در سعادت خانواده، به تلاش زن، چنان ارزش و قیمت داد که در ردیف ارزش و قیمت پیکار مجاهدان فی سبیل الله قرار گرفت؛ آن حضرت فرمود:

«مهنه احداکن فی بیتها تدرک جهاد المجاهدین ان شاء الله.» (۱)

«فعالیت هریک از شما زنان در خانه خویش، ان شاء الله پاداش جهاد مجاهدان را دارد.»

چنین نگاهی به ارزشمندی فعالیت زنان، حکایت از جایگاه والای زنان در نزد خداوند سبحان و رسول برگزیده او دارد.

- ۱۱ تلاش مردان برای خانواده، همپای جهاد در راه خداست.

پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - خانواده را، که زن رکن مهم آن است، چنان ارزشمند می‌داند که از تلاش مرد برای حفاظت و خدمت به خانواده به عنوان جهاد در راه خدا یاد کرده است:

«الکاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله.» (۲)

«کوشش مرد در راه تأمین نیازمندی‌های خانواده، همانند پیکار مجاهد در راه خداوند است.»

کار و فعالیت مردان برای تأمین رفاه و رفع نیازمندی خانه با چنین نگاهی که همسرش رکن اصلی آن را تشکیل می‌دهد، حکایت از جایگاه و ارزشمندی زن در آموزه‌های پیامبر گرامی - صلی الله علیه و آله - دارد.

- ۱۲ رفتار نیکو و عادلانه با زنان

در زمان جاهلیت زنان بیشترین ستم را از ناحیه همسرانشان در خانواده تحمل می‌کرده‌اند، تا جایی که در برخی قبیله‌ها، با دید تحقیرآمیز به زنان نگاه می‌شد؛ عدالت و رفتار خوب با زنان چندان مفهوم نداشت، و مردان با زنان به عنوان «دارایی و اموال منقول و غیر منقول» نگاه می‌کردند، و به خود حق می‌دادند که هرگونه می‌خواهند با آنها رفتار کنند.

در شریعت نبوی، با این افکار غلط و اندیشه‌های باطل مبارزه شد، و از رفتار عادلانه در امر زناشویی و نظام خانواده سخن رفته است.

در گذشته به دختران یتیم و زنان تهی‌دست و بی‌کس، پس از ازدواج با آنها ظلم می‌شد، تمام دارایی آنها در اختیار همسرانشان قرار می‌گرفت، و مردان به خود اجازه می‌دادند که هرگونه که می‌خواهند در دارایی آنها تصرف کنند. در نظام دینی و شریعت نبوی، با چنین رفتارها و سنت‌های باطل مبارزه شد و پیامبر - صلی الله علیه و آله - با تلاوت آیاتی درباره رعایت عدالت درباره زنان، جایگاه واقعی آنان را نمایاند و این آیه نورانی برای زنان آن روز همچون نسیم روح بخشی بود که به زندگی آنان طراوت غیر قابل باوری داد:

«وان خفتم الا تقسطوا فی الیتامی فانکحوا ما طاب لکم من النساء مثنی و ثلاث و رباع فان خفتم الا تعدلوا فواحدۃ او ما ملکتم ایمانکم ذلک ادنی الا تعولوا» (۳)

«اگر می‌ترسید از این که [به هنگام ازدواج با دختران یتیم [درباره آنها عدالت را رعایت نکنید [از ازدواج با آنان صرف نظر کنید و] با دیگر زنان پاک ازدواج کنید، دو یا سه یا چهار همسر، و اگر می‌ترسید عدالت را [درباره همسران متعدد] رعایت نکنید تنها به یک همسر قناعت کنید و یا از کنیزهایی که مالک آنها هستید، استفاده کنید. این کار به ظلم نکردن (عدالت) نزدیک‌تر است.»

همان‌طور که در شأن نزول این آیه آمده است، پیش از اسلام رسم بر این بود که بسیاری از مردم حجاز، دختران یتیم را برای سرپرستی، به خانه خود می‌بردند، و بعد با آنان ازدواج کرده و صاحب اموال آنها می‌شدند و هنگامی که اندکی از آنها ناراحت می‌شدند، آنان را رها می‌کردند و حتی مانند همسر معمولی هم با آنان رفتار نمی‌کردند.

در این باره آیه بالا نازل شد و به سرپرستان یتیمان دستور داد، در صورتی می‌توانند با دختران یتیم ازدواج کنند که عدالت را به طور کامل درباره آنها رعایت کنند، و در غیر این صورت از آنها چشم‌پوشی کرده و همسران خود را از زنان دیگر انتخاب کنند. همچنین در این آیه درباره حفظ اموال آنها دستور داده شده که اگر نسبت به حقوق زناشویی و دارایی دختران یتیم، نمی‌توانید عدالت را رعایت کنید، به سراغ زنان دیگر بروید. (۴)

نیز در احادیثی که درباره این آیه نقل شده، به رفتار عادلانه با سایر همسران دستور داده شده است. در حالی که پیش از اسلام رفتار نیکو و عادلانه‌ای نسبت به زنان وجود نداشت. از این نگاه، زنان توانستند در مکتب نبوی، جایگاه خوبی نسبت به رفتار عادلانه و انسانی، هم نسبت به خود و هم نسبت به دارایی و اموال خود، به دست آورند.

پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - زنان را دارای حقوقی دانسته و به مردان دستور داده است که این حقوق را رعایت کنند. حضرت در بخشی از خطبه طولانی‌شان در «حجۃ الوداع» فرمود:

«... ان لکم من نساءکم حقاً ولنساءکم علیکم حقاً...» (۵)

«... شما بر زنانتان حقی دارید و زنان شما بر شما حقی دارند...»

در شریعت نبوی، دستور صریح آمده است که با زنان به نیکی رفتار کنید؛ آنجا که خداوند سبحان فرموده است:

«وعاشروهن بالمعروف» (۶) «با زنان به خوبی رفتار کنید.»

چنین حق معقول و انسانی‌ای که مکتب رسول خدا - صلی الله علیه و آله - با بیان گویا و کوتاه در نظر گرفته بی‌نظیر است. رسول خدا - صلی الله علیه و آله - بهترین مردان را کسی دانسته که با همسرانش رفتار نیکو داشته باشد، و کسی را محبوب‌ترین فرد در نزد خداوند معرفی کرده است که نیکوترین رفتار را با خانواده‌اش داشته باشد: «... وأحب العباد الی الله تعالی أحسنهم صنعاً إلی أسرتِهِ.» (۷)

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - معیار خوبی مرد را، خوش رفتاری با همسر قرار داده است، و رفتار خودش را نسبت به همسرانش، از همه بهتر معرفی کرده و فرموده است:

«ألا خیرکم خیرکم لئسائه، و أنا خیرکم لئسائی.» (۸)

نیز آن حضرت فرموده است:

«بهترین شما کسی است که خوبترین رفتار را با خانواده‌اش داشته باشد، و من نسبت به شما بهترین رفتار را با خانواده‌ام دارم. زنان را جز انسانهای با کرامت، گرامی نمی‌دارند، و کسی جز فرومایگان با آنان بدرفتاری نمی‌کند.»(۹)

از کلام رسول خدا - صلی الله علیه و آله - می‌توان نتیجه‌ای منطقی گرفت و آن این که رسول خدا - صلی الله علیه و آله - از همه انسان‌ها بهتر است؛ زیرا رفتار آن حضرت از همه انسان‌ها، نیک‌تر و پسندیده‌تر بوده است. پس می‌بینیم که در سیره و آموزه‌های پیامبر، خوش‌رفتاری با زنان معیار و ملاک خوبی مردان قرار گرفته است، پس مسلم است که بدترین مرد کسی است که با همسرش بدرفتار باشد.

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - نیک رفتاری با زنان را سفارش و توصیه خداوند سبحان خوانده و فرموده است:

«ان الله تعالی یوصیکم بالنساء خیراً فانهنّ اَملّاتکم و بناتکم و خالاتکم»

«خداوند سبحان شمارا به نیک رفتاری با زنان سفارش می‌کند؛ زیرا آنان مادران، دختران یا خاله‌های شما هستند.»(۱۰)

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - از بدرفتاری با خانواده به شدت نهی و نکوهش کرده و آن کس را که نسبت به خانواده‌اش ستم روا می‌دارد و حقوق آنها را ضایع می‌کند، ملعون خوانده و فرموده است:

«ملعونٌ ملعونٌ من ضیعَ من یعولُ»

«ملعون است، ملعون است کسی که حق خانواده‌اش را ضایع کند.»(۱۱)

- ۱۳ زن بهترین یار و پشتیبان

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - زنان را بهترین یاور و پشتیبان برای مردان دانسته و رفتار نیک را نسبت به آنان سفارش کرده و فرموده است:

«استوصوا بالنساء خیراً فانهنّ عوانٌ عندکم.»(۱۲)

«با زنان رفتار شایسته‌ای در پیش گیرید؛ زیرا آنان یار و پشتیبان شما هستند.»

در این نگاه، زن یاور مرد خوانده شده است؛ و بد رفتاری انسانها بیاور خویش شایسته و پسندیده نیست.

- ۱۴ پاس داشتن حرمت زنان

پاس داشتن حرمت و عفت زنان، در مکتب رسول خدا - صلی الله علیه و آله - امر حیاتی به شمار رفته و پیامبر فرموده است:

«وعفوا عن نساء الناس تعف نساؤکم.»(۱۳)

«نسبت به زنان مردم عفت ورزید، تا زنانتان عقیف و پاکدامن بمانند.»

- ۱۵ زن مایه خیر و برکت

بر خلاف سنت‌های خرافی گذشته که زنان را مایه شرارت و نکبت می‌دانستند، رسول خدا - صلی الله علیه و آله - زن را مایه توانگری و برکت خوانده و فرموده است:

«تزوجوا النساء فانهنّ یأتین بالمال.»(۱۴)

«ازدواج کنید؛ زیرا زنان [به همراه خود] دارایی می آورند.»

- ۱۶ دوست داشتنی بودن زن

زن در پاره‌ای از فرهنگ‌ها، موجود منفور به حساب می‌آمد، ولی رسول الله - صلی الله علیه و آله - زن را چنان دوست داشتنی خوانده که از میان آنچه که در دنیا وجود دارد چیزی به پای محبوبیت زن نمی‌رسد؛ چه آن که تنها بوی خوش توانسته است در کنار محبوبیت او قرار گیرد. آن حضرت فرموده است:

«حَبِّبَ الی من دنیاکم النساء و الطیب و جعلت قرّة عینی فی الصلاة.» (۱۵)

«از دنیای شما دو چیز را دوست می‌دارم؛ یکی زنان، و دیگری بوی خوش، و روشنایی چشمم در نماز قرار داده شده است.»

از نظر عاطفی، کرامت و شخصیت بخشی رابطه نزدیک با عنصر محبت دارد. در کلام رسول خدا - صلی الله علیه و آله - روی عنصر محبت زنان چنان تکیه شده است که مقدار و اندازه ایمان به خداوند سبحان را محبت زنان قرار داده و فرموده است:

«کلما ازداد الایمان عبداً ازداد حُبّاً للنساء.»

«هر زمانی که به ایمان بنده افزوده شود، محبت او نسبت به همسرانش نیز افزایش می‌یابد.»

همچنین حضرت فرموده: محبت به زنان یکی از عطیه‌های الهی به اهل بیت است.

بنابراین محبت، احترام و تکریم شخصیت زنان، جزء سیره و رفتار رسول خدا - صلی الله علیه و آله - بوده است، و با لگو قرار دادن رفتار و آموزه‌های آن حضرت، کرامت و شخصیت زنان حفظ می‌شود.

بهترین و بدترین زنان

خداوند سبحان زن و مرد را موجود مختار آفریده، و پیامبرانش را برای هدایت و ارشاد هر دو، فرستاده است. زن و مرد می‌توانند راه هدایت و سعادت یا راه شقاوت و گمراهی را برگزینند. (۱۶) لذا همان‌طور که مردان می‌توانند بهترین و بدترین باشند؛ زنان نیز چنین هستند. از این رو زنان با همه جایگاه ارزشمندی که در آموزه‌های شریعت نبوی دارند، می‌توانند با برگزیدن راه رشد و سعادت بهترین باشند، و نیز می‌توانند با انتخاب راه شقاوت، بدترین باشند.

رسول گرامی - صلی الله علیه و آله - بهترین و بدترین زنان را معرفی کرده است که به عنوان نمونه، به چند مورد از سخنان آن حضرت اشاره می‌شود:

الف - بهترین زنان

جابر یکی از اصحاب نامدار رسول خدا - صلی الله علیه و آله - می‌گوید: در مجلس رسول خدا - صلی الله علیه و آله - درباره فضیلت و برتری زنان صحبت می‌کردیم، رسول خدا - صلی الله علیه و آله - فرمود: «آیا می‌خواهید که از بهترین زنان به شما خبر دهم؟» همه گفتند: «بله یا رسول الله!» حضرت فرمود:

«بهترین زنان، زنی زایا و مهربان است، در خانواده‌اش با حجاب، عقیف و عزیز، و در برابر شوهرش تسلیم، نرم و خوشخو باشد؛ با آرایش و زینت و نمایش در برابر همسرش ظاهر شود، و زینتش را از غیر شوهرش می‌پوشاند؛ به سخنان همسرش گوش دهد و فرمان برد، و هنگامی که با او خلوت کند، هر چه شوهرش از او بخواهد، دریغ نکند.» (۱۷)

حضرت علی - علیه السلام - از رسول خدا - صلی الله علیه و آله - روایت کرده که آن حضرت فرمود:

«بهترین زنان، زن زایای مهربان است که هرگاه به او نگاه افکنی شاداب کند، و در غیابت، حافظ و نگهبان باشد.» (۱۸)

بنابراین، زنان نیکو از دیدگاه رسول خدا - صلی الله علیه و آله - و امیر مؤمنان - علیه السلام - زنانی با این ویژگیها هستند: ۱- زایا؛ ۲- مهربان؛ ۳- پوشیده و با حجاب؛ ۴- پاکدامن؛ ۵- عزیز و سرافراز در خانواده و خویشانش؛ ۶- تسلیم و نرم خو در برابر شوهر؛ ۷- آراسته و با زینت در مقابل شوهر؛ ۸- زینتش را از غیر شوهرش بپوشاند؛ ۹- فرمانبر گفتر شوهر؛ ۱۰- پذیرای آنچه را که شوهر در خلوت از او خواستار است؛ ۱۱- نگاه به سیمای او مسرت آور باشد؛ ۱۲- در غیاب همسر حافظ و نگهبان او باشد.

ب - بدترین زنان

خوبترین زنان در کلام رسول خدا زنانی هستند با ویژگیها و اوصاف دوازده گانه‌ای که ذکر شد، و بی گمان بدترین زنان، زنانی هستند که فاقد آن ویژگیها باشد.

۱- رسول خدا - صلی الله علیه و آله - در جمعی از اصحابش چنین فرمود:

«بدترین زنان شما، زنی است که در میان کسانش رام، نرم و مطیع است، ولی در برابر شوهرش، مغرور و گردن‌فراز، [بدترین زنان، زن] نازا و کینه‌توز است که در غیاب شوهرش از هیچ‌گونه رفتار زشتی که باعث جلوه‌گری شود پروایی ندارد، ولی در برابر شوهرش همانند مرکب سرکشی است که حاضر به هیچ‌گونه بهره‌دهی نیست، و زنی که هیچ‌گونه عذری را از همسرش نمی‌پذیرد، و از هیچ لغزش او نمی‌گذرد.» (۱۹)

پس به تعبیر رسول خدا - صلی الله علیه و آله - بدترین زنان: ۱- زن نازا؛ ۲- کینه‌توز؛ ۳- سرکش در برابر شوهر؛ ۴- خودآرا و جلوه‌گر در برابر غیر همسر است.

متأسفانه امروز زنانی با خصلت‌های ناپسند، نسل انسانیت را تهدید می‌کنند و باعث آلودگی جامعه و از بین رفتن کیان مقدس خانواده می‌شوند؛ و بر عکس زنانی با ویژگی‌های نیک و پسندیده، باعث رشد و کمال انسانیت و نظام مقدس خانواده‌اند.

نتیجه

بنابر آنچه گذشت به خوبی معلوم شد که زنان در مکتب حیات‌بخش حضرت محمد - صلی الله علیه و آله - در تمام عرصه‌های زندگی، از نگاه فکری، فلسفی، حقوقی، فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی در جایگاه طبیعی و ارزش‌های اصلی و فطری خویش قرار گرفته‌اند؛ چنان که در عصر جاهلی زنان، موجود پست، و در ردیف حیوانات قرار گرفته و در حد اموال و اشیاء سقوط کرده بودند.

در عصر شکوفایی خرد و دانش نیز زنانی هستند که بر اثر افراط بیش از حد، کرامت، منزلت و جایگاه طبیعی و انسانی خویش را از دست داده و در سراسیمگی سقوط و نابودی قرار گرفته‌اند و نظام مقدس خانواده را بریاد داده‌اند. تا جایی که در پاره‌ای از کشورها زن به عنوان ابزار تجارت در خدمت نظام سرمایه‌داری قرار گرفته، و وسیله خوش‌گذرانی مردان، و کالای درآمدزای شرکت‌هاست.

زن در پوشش آزادی و تساوی با مرد مجبور شده است کارهای سخت و جان‌کاه را در کارخانه‌ها و مزرعه‌ها تحمل کند، و با رنج و عذاب، هزینه خود را تأمین نموده، یا به تن‌فروشی تن دهد؛ و این چنین زنان، هنگامی که پیر و فرسوده شوند، می‌بینند نه توان کار دارند، و نه کسی سراغشان می‌آید، و نه بستگان و فامیل دارند تا از آنان دلجویی کنند. این گونه زنان با از دست‌دادن نیروی جوانی، متوجه می‌شوند که همچون کالای از رده خارج و حتی ارزش کالا بودن خود را نیز از دست داده‌اند.

از مطالعه اسفبار زندگی زنان در گذشته و امروز به خوبی در می‌یابیم که تنها راه نجات زنان، بازگشت به سوی خورشید شریعت تابناک حضرت محمد - صلی الله علیه و آله - است که می‌تواند آنان را از گرداب خواری و زندگی مرگ‌بار نجات دهد و به جایگاه طبیعی و انسانی‌شان رهنمون سازد، و زنان امروز، تنها در سایه آموزه‌های شریعت محمدی - صلی الله علیه و آله - می‌توانند جایگاه اصلی‌شان را به دست آورند.

پی نوشت ها:

- (١) روضة الواعظين، محمد فتال نيشابورى، قم، منشورات رضى، ص ٣٧٦؛ مجمع الزوائد، نورالدين هيثمى، بيروت، دارالكتب العلمية، ١٤٠٧ق، ج ٤، ص ٣٠٤.
- (٢) فقه الرضا، على بن بابويه، مؤسسه آل البيت، ص ٢٠٨؛ الهداية، شيخ صدوق، قم، مؤسسه امام هادى، ١٤١٨، ص ٦٠؛ اصول كافي، كلينى، دار الكتب الاسلاميه، ج ٥، ص ٨٨.
- (٣) سورة نساء (٤) آيه ٣.
- (٤) ك: تفسير قمى، على بن ابراهيم، دار الكتب، ١٤٠٤ ق، ج ١، ص ١٣٠؛ التبيان، شيخ طوسى، ج ٣، ص ١٠٣؛ تفسير نمونه، ج ٣، ص: ٢٥٢ - ٢٥٣.
- (٥) نيل الاوطار، محمد شوكانى، دار الجليل، بيروت، بى تا، ج ٦، ص ٣٤٦.
- (٦) سورة نساء (٤) آيه ١٩.
- (٧) وسائل الشيعه، حر عاملى، قم، آل البيت لاحياء التراث، ج ٢٠، ص ١٧١، ج ١٤، ص ١٢٢.
- (٨) همان.
- (٩) خيركم خيركم لأهله، و أنا خيركم لأهلى. ما أكرم النساء الا كريم، و لا أهانهن الا لئيم، «الجامع الصغير، جلال الدين سيوطى، بيروت، دار الفكر، ١٤٠١، ج ١، ص ٦٣٢؛ كنز العمال فى سنن الأقوال و الأفعال، متقى هندی، بيروت، مؤسسه الرساله، ج ١٦، ص ٣٧١.
- (١٠) نهج الفصاحه، ترجمه مرتضى فريد تنكابنى، تهران، دفترنشر فرهنگ اسلامى، ص ٣٥٨.
- (١١) وسائل الشيعه، ج ٢٠، ص ١٧١.
- (١٢) مستدرک الوسائل، ج ١٤، ص ٢٥٣.
- (١٣) من لا يحضره الفقيه، شيخ صدوق، قم، جامعه مدرسين ١٤٠٤ ق، ص ٢١.
- (١٤) نهج الفصاحه، ص ٣٥٥.
- (١٥) همان.
- (١٦) سورة انسان (٧٦) آيه ٢ - ٣.
- (١٧) ان من خير نساؤكم الولود الودود، الستيره العفيفه العزيزة فى أهلها، الذليله مع بعلها، المتبرجه مع زوجها الحصان مع غيره، التى تسمع قوله و تطيع أمره، و اذا خلا بها بذلت له ماأراد منها.» من لا يحضره الفقيه، قم، جامعه مدرسين، ١٤٠٤ ق، ج ٣، ص ٣٨٩؛ بحار الانوار، بيروت، مؤسسه وفا، ١٤٠٣ ق، ج ١٠٠، ص ٢٣٥.
- (١٨) عن على - عليه السلام - قال: قال رسول الله - صلى الله عليه و آله - : « خير النساء الولود الودود التى اذا نظرت اليها سرتك و اذا غبت عنها حفظتك.» مسند زيد بن على، بيروت، دارالاحياء، ص ٣٠٢.
- (١٩) ان من شر نساؤكم، الذليله فى أهلها، العزيزة مع بعلها، العقيم الحفود التى لاتتورع من قبيح، المتبرجه اذا غاب بعلها، و اذا خلا بها بعلها تمنعت منه تمنع الصعبه عند ركوبها، و لاتقبل منه عذراً و لاتتفر له ذنباً.» بحار الانوار، ج ١٠٠، ص ٢٣٥.